

מלחמת המפרץ –

לשאלת יחסי הכוחות

מלחמת ארצות-הברית במפרץ מלמדת, שאפילו מעצמה עולמית זקוקה לתמיכה בינלאומית ולהסכמה לאומית מבית כדי לנהל מלחמות. יש ללמוד שוב ושוב את החשיבות העליונה של תיכנון אסטרטגי ושל הכנות יסודיות, ומעל הכל: כיצד הערכאות הטקטיות, האופרטיביות והצבאיות בכלל נגזרו מהערכאה המדינית-אסטרטגית, שירתו אותה והיו כפופות לה. מבחינה זו, של תכנון המלחמה והכנתה, יכולה האסטרטגיה המדינית והצבאית של ארצות-הברית לשמש דוגמה.

אמנם מבחינת יחסי הכוחות היתה מלחמה זו קונפליקט בין ננס לענק, ואילו האמריקנים היו יורדים לרמתו של הננס ומנהלים "מלחמה כהלכתה", הדבר לא היה נזקף לזכותם. לא ייתכן שאלוף העולם במשקל כבד באיגרוף ינצח בנקודות בלבד ולא בנוק-אאוט את מספר עשר במשקל קל. אך עם זאת, אפילו מעצמה עולמית בצאתה לאופנסיווה נגד מדינה קטנה ולא מודרנית חייבת להתחשב באילוצים ואין היא פטורה ממגבלות הכוח בקביעת מטרותיה. שני היסודות של המלחמה הקונוונציונלית הם התנועה והאש. יסוד התנועה נחשב ליסוד ההכרעה. במלחמת המפרץ נעשתה האש ליסוד ההכרעה מן היום הראשון. האמריקנים ניצחו במלחמה כמעט ללא אבדות. הם פשוט "הטביעו" יעדי תשתית אסטרטגית ואת כוחות היבשה, האוויר והים העיראקיים באנרגיה אלקטרומגנטית ובאש. הכוחות העיראקיים לא השתתפו באופן פעיל במלחמה, פשוטו כמשמעו. דבר זה יכול לעשות רק ענק פיסי וטכנולוגי לגמד.

הלקח הוא שאסור לטעות: מלחמה כזאת לא יכולה להתנהל בין מדינות דומות. התופעה

במלחמת המפרץ היו האמריקנים בבחינת ה"רבים" והעיראקים ה"מעטים". האמריקנים לחמו במסגרת קונסנזוס בינלאומי, בעוד העיראקים היו ללא בעלי ברית. לכן, קשה לכאורה לגזור גזרה שווה ממלחמה זו ולהפיק ממנה לקחים לגבי ישראל. אולם, למרות זאת, ניתן ללמוד מכל ניסיון ולהפיק ממנו לקחים, וזאת בתנאי שאין מתעלמים ממידת הרלוונטיות של ההתרחסויות והנתונים.

* המחבר הוא עוזר שר הביטחון. הדברים מתבססים בחלקם על ראיון עם המחבר, שהתפרסם ב"מעריב" ב-4.91.

עיון בכמה לקחים

אלוף (מיל') ישראל טל*

אוורירי אדיר, צי ימי גדול, דיוויזיות משוריינות וחצי מיליון חיילים כדי להכניע אותה. יחסית לישראל, עיראק איננה נמר של נייר כי אם מעצמה אזורית מסוכנת.

הטנק מול אמצעי הנגד

שאלת מקומו של הטנק מול אמצעי הנגד עלתה בעבר לאחר מלחמות קודמות. בעקבות השתתפות מסוקי האפאצ'י במלחמת המפרץ היו שהעלו את השאלה האם הטנק ירד מגדולתו.

ואכן, אין לטעון כי להופעתו של מסוק התקיפה, לא נודעת משמעות מהפכנית, נהפוך הוא. התפתחותה של אמנות המלחמה היא תהליך דיאלקטי וכבר היו דברים מעולם. בדרך כלל מופיע אמצעי לחימה חדש ובעקבות הופעתו מפתחים את אמצעי הנגד. שניהם מתבססים על אותה טכנולוגיה עצמה בכל תקופה נתונה, והם מייצגים, לכן, דרגה איכותית שווה. כשם שמסוק האפאצ'י והחימוש שלו משוכללים יותר מהנשק הנגד-טנקי הישן, כך גם הטנקים החדשים, המיגון שלהם והחימוש שלהם משוכללים לאין ערוך מן הטנקים הישנים, וכך היה תמיד: אמצעי הלחימה מתפתחים ומשתכללים וכך גם מתפתח ומשתכלל הנשק שמופעל נגדם. היתרון היחסי של הנשק על פני אמצעי הנגד, או להיפך, נע ביניהם כמו מטוטלת, אולם היחס הכללי ביניהם אינו משתנה. כאשר היחס בין האמצעי לאמצעי הנגד משתנה באורח משמעותי וקבוע, אזי חלה מהפכה.

דוגמה לכך, יכול לשמש טיל הנ"ט. הופעתו חוללה בזמנה מהפכה טקטית. כל עוד שימש תותח הנ"ט כנשק הנגד-טנקי העיקרי, הטנק היה יכול להשמידו, שכן הוא התגלה ברגע שירדה. טיל הנ"ט לעומת זאת

העיראקית של חוצפה, בורות ושיגעון עד תום, היא יוצאת דופן ול"מלחמת ארצות-הברית – עיראק" יש אולי מקום כביכול בהיסטוריה של היחסים הבינלאומיים והסדר העולמי בשלהי המאה ה-20, אך לא בקלסיקה של אמנות המלחמה, והדבר מחדד את השאלה מה יש לנו ללמוד ממלחמת המפרץ.

אמנם ההתרחשויות אינן ידועות לפרטי פרטיהן, אך עם זאת באופן כללי, דומה כי אנו יכולים ללמוד הרבה, וזאת בתנאי שנוכח כי כאשר דנים על ארצות-הברית (והקואליציה העולמית) מול עיראק, העיראקים הם המעטים, ואילו כאשר דנים על ישראל מול עיראק – ישראל היא בבחינת המעטים. עלינו להבין כי נגזר עלינו להילחם מעטים מול רבים וכי אין לנו סיכוי להגיע לעמדת העליונות, שהיתה לארה"ב במלחמת המפרץ, לא בעוצמת האש ולא במשאבים אנושיים, כלכליים וטכנולוגיים. המלחמות שלנו הן דו-צדדיות ועלינו להשקיע בהן את מיטב משאבי הרוח והחומר האנושיים והן תהיינה תמיד גורליות וקיומיות.

לא רק לנו, אלא גם למדינות העשירות ביותר, אין אפשרות לבנות באחת את צבא העתיד הסופר-מודרני. מבנה הצבאות ימשיך להתבסס על יסודות שמרניים וחדשניים כאחת. בגלל אילוצים כלכליים אין ביכולתנו להצטייד, בקצב סביר, באמצעים חדישים וייתכן שנאלץ לשאת, בשל כך, בתשלום כבד במלחמות הבאות. אולם, בשום פנים ואופן אסור לנו, כל עוד הסכסוך נמשך, להתפשר על שני דברים: על כושר ההרתעה האסטרטגי הקיומי, ועל עוצמת האש נגד מטרות אסטרטגיות במדינות העימות ובעלות בריתן הרחוקות.

באשר לכוחם של העיראקים אסור לטעות בלקחים. הדברים הם יחסיים. ביחס לארצות-הברית עיראק היא נמר של נייר, ואפילו כך היה צורך בכוח

אינו מסגיר את עמדת השיגור שלו, ולכן זקוקים הטנקים לחיפוי של כוחות אחרים, ובכך מתבטאת המהפכה הטקטית שחולל טיל הנ"ט. גם הופעתו של מסוק הקרב חוללה מהפכה באמנות המלחמה ביבשה. אלא שהפעם לא היתה זו מהפכה טקטית גרידא, אלא מהפכה אופרטיווית. לראשונה בהיסטוריה מצטיינת עוצמת האש נגד טנקים בניידות אופרטיווית גדולה לאין שיעור מן הניידות של העוצבה הניידת והמשוריינת.

אולם מול האיומים החדשים והמשוכללים הללו משתכלל גם הטנק, וטילי הנ"ט החדשים אינם מסוגלים ברובם לחדור בחזית את הטנקים המודרניים מן השורה הראשונה, כגון האברהמס האמריקני, הליאופרד הגרמני, הטי-80 הרוסי, הצ'לנג'ר הבריטי והמרכבה הישראלית. זאת ועוד, לקראת סופו של העשור הנוכחי צפויה מהפכה טקטית ואולי גם אופרטיווית, כאשר בזכות הטכנולוגיה המודרנית יצוידו הטנקים באמצעי מיגון בליסטיים "חכמים", שיעניקו לטנקים – לראשונה בהיסטוריה – הגנה היקפית של 360 מעלות, לרבות נגד פגיעות מלמעלה. אולם מרכזיותו של הטנק אינה בכך שלא ניתן לפגוע בו ולחדור אותו, אלא בכך שהוא יכול לפעול בסביבה הטבעית של שדה הקרב, ודרוש נשק מיוחד כדי לנטרל אותו. לא הטנק הבודד, אלא העוצבה הרב-חיילית, הניידת והמשוריינת, היא שקובעת את חשיבותו ואת מרכזיותו של הטנק בשדה הקרב המודרני.

הנשק החכם וגודלו של הצבא

נהוג להתייחס לחימוש החדש (חימוש מדויק) כאל נשק נקודתי, שסיכויי השמדת מטרה בעזרתו הם גבוהים מאוד, ובירייה אחת או בכמה יריות בודדות מובטחת השמדת המטרה. זאת לעומת הארטילריה הרגילה, למשל, הנחשבת כ"נשק סטטיסטי", מכיוון שיורים הרבה תחמושת ומכסים שטח גדול באש, כך שיווצר סיכוי שחלק מן הפגזים יפגעו במטרות רלוונטיות.

אנחנו נוהגים לערבב מושגים ולטעות לעיתים קרובות, כאשר אנחנו מסיקים מן הפרט אל הכלל ונופלים למלכודת ההטעיה הלוגית הנפוצה. אנחנו חושבים לעיתים, שמכיוון שאמצעי הלחימה הולכים ונעשים מדויקים ונקודתיים, גם אמנות המלחמה נעשית "מתימטית" ומדויקת. זוהי טעות. המלחמה היא לעולם "סטטיסטית" ותוצאות המלחמה הקונוונציונלית, בכל הרמות, היו, נשאר ותהיינה גם בעתיד תלויות במטרות הלאומיות, ביחסי הכוחות הלאומיים הכלליים, הכמותיים והאיכותיים ובעקרונות המלחמה הקלסיים.

החלפת ארסנל הנשק היא תהליך ארוך מאוד. האמצעים המהפכניים נכנסים לאמנות המלחמה

בהדרגה ובשלבים, וכובשים את מקומם בתהליך אוולוציוני. כאשר האמצעים החדשים האלה מוכיחים את עצמם ומבססים את מקומם בסדר הכוחות הצבאי, הם כבר נחשבים לדגלים ול"ישנים" ועל פיתחם מתדפקים כבר הרעיונות והאמצעים החדשים, שמאיימים על מעמדם. וכך החדש והישן משמשים תמיד בערבוביה ומעצבים את אמנות המלחמה.

דוגמה בולטת של תהליך כזה יכולה לשמש נושאת המטוסים במלחמת העולם השנייה. היה ברור שעתיד המלחמה בים הוא של נושאות המטוסים, אך הן לא הוציאו את אניות המערכה משדה הקרב אלא רק לאחר שערך כנושאות הכרעה ראשיות בים הוכח הלכה למעשה. זאת ועוד: את המלחמות בפועל אוסרות בכל עת הדיוויזיות שעל הארץ ולא הדיוויזיות החדשות, שנמצאות עדיין על שולחנות השרטוט ונבחנות במשחקי מלחמה תיאורטיים. המלחמה, לכן, הלכה למעשה, היא בדרך כלל "מיושנת".

הופעתו בזירה של הנשק החכם הביאה גם לכך שנשמעו בתוכנו קולות המחייבים "צבא קטן וחכם". אבל כל עוד קיים הסכסוך בינינו לבין העולם הערבי, אנחנו זקוקים לצבא הגדול ביותר האפשרי. הוא צריך להיות אחד הצבאות הגדולים בעולם יחסית לגודל האוכלוסייה. שוחרי הצבא הקטן לא צריכים לדאוג. צה"ל ממילא קטן ולא צריכים להתנכל לגודלו. בכלל לא ניתן לנתק את הדיון על כוחה הצבאי של ישראל, לרבות על מימד הגודל, מן המטרות הלאומיות וממדיניות החוץ והביטחון שלנו. דיון זה איננו מקצועי-צבאי אלא אסטרטגי-מדיני. מי שקובע את המטרות המדיניות צריך להקצות גם את המשאבים הדרושים לקיום עוצמה צבאית שתגנה את המדיניות הזאת ותתמוך בה. על קובעי המדיניות הנוכחית להגדיל את תקציבי הביטחון ולא לקצץ בהם.

כאשר אומרים "צבא חכם" מתכוונים לא רק למושג שמבטא איכות אנושית וערכית אלא גם איכות טכנולוגית. אנחנו לא יכולים להתחרות כמותית עם הערבים אבל עלינו לחתור לעליונות טכנולוגית איכותית ולמיצוי התרומה של הגניוס המדעי היהודי ובקדימה ראשונה לתת פתרונות כמותיים ואיכותיים לבעיות האסטרטגיות באמצעות הטכנולוגיה המתקדמת ביותר ואמצעי לחימה נועזים ומקוריים, אפילו על חשבון הדרגים הטקטיים והאופרטיוויים.

טילים על העורף האזרחי בישראל

יש לזכור כי בזכות איכותו של חיל האוויר שלנו אנחנו נהנים מעליונות באוויר. הערבים מנסים לגשר על הפער האיכותי הזה במתן דגש מיוחד על

מערכי נ"מ חכמים ומודרנים כדי להגן בפני תקיפה חיל האוויר שלנו מחד גיסא, ולבנות כושר תקיפה נגדנו באמצעות טילי קרקע-קרקע מאידך גיסא. טילים האלה ולאיום הזה יש משקל הולך וגובר בניהול מלחמות.

אין נקודה בישראל או על כדור הארץ שאי אפשר להגיע אליה עם טילים. בעתיד אפשר יהיה לפתוח מלחמות בשלב האש ולא בשלב התנועה וההכנות הגלויות. זו אחת הסכנות הגדולות הטמונות בטיילים. בעבר לא היו פגיעות בעורף מכיוון שיכולנו להחזיר אלף מונים באמצעות כוחות האוויר והיבשה שלנו. מדינות העימות מצויות תחת איום אפקטיווי מאוד של הכוח שלנו לכן, בעניין זה של הטיילים, יש להניח שכל עוד הכוח האווירי שלנו נהנה מעליונות, ממשיכה לשרוד – ברמה האסטרטגית – הרתעה הדדית לגבי תקיפת אוכלוסייה.

בעלות הברית הטבעיות המיידיות והקבועות של מדינות העימות הערביות הן המדינות השוכנות במרחב שבין האוקיינוס האטלנטי והמפרץ הפרסי ואולי אפילו מעבר למפרץ. על האסטרטגיה הישראלית להרתיע גם את המדינות הרחוקות האלה. עליהן לדעת, שמי שפוגע בעורף הישראלי יקבל מנה אחת אפיים בעורף שלו.

אין לקבל את הטענה שאיבדנו את כושר ההרתעה כלפי הערבים במלחמת המפרץ. הכלגודעים שארה"ב לא הסכימה שאנחנו נתערב במלחמה. מה שהוכח, למי שלא ידע ולמי שמסרב להאמין, הוא שלארה"ב יש כושר הרתעה כלפינו, אבל לא הוכח שאבד לנו כושר ההרתעה כנגד הערבים.

עומק אסטרטגי וישראל

במושג העומק משתמשים אצלנו בדרך מוטעית מלכתחילה. כאשר אומרים אצלנו "עומק אסטרטגי" מתייחסים למעשה לעומק אופרטיווי וטאקטי. עומק אסטרטגי הוא מושג גיאורפוליטי מורכב: מרחבים טריטוריאליים, בעלות ברית קבועות ושותפות אינטרסים הם חלק מעומק אסטרטגי. יש וצי הם חלק מעומק אסטרטגי. לוויינים הם עומק אסטרטגי. גיבוי בינלאומי הוא עומק אסטרטגי. העם היהודי הוא חלק מהעומק האסטרטגי של מדינת ישראל. עומק אסטרטגי מתבטא לא רק במרחב אלא הוא רב-ממדי וכולל גם ממדים של שלום ומלחמה ושל ניגודי-אינטרסים וזהות-אינטרסים בין מדינות. למשל, ניגודי האינטרסים בקרב הערבים עצמם, הם חלק מהעומק האסטרטגי שלנו.

העומק האופרטיווי הטקטי הוא ברור: במלחמה, מבחינה טקטית ואופרטיווית, יש יתרון ליהודה ושומרון למשל. אולם, לעומק האסטרטגי, בהוראה המלאה והמורכבת של המושג, יש משקל חשוב יותר מאשר לעומק הטקטי.

אי אפשר לומר – כאשר מדברים על הטווח הרחוק – שהזמן פועל לטובתנו או לרעתנו, כי לא ניתן לנבא את התפתחות הסדר העולמי. ישנם דברים שאי אפשר היה לחזות מתי הם יקרו: העלייה מרוסיה, סיום המלחמה הקרה והתפוררות האימפריה הרוסית. המזרח התיכון הוא חבית נפץ לא רק בגלל הקונפליקט הערבי-ישראלי. יש כאן נפט ועמים עניים. יש ניגודי אינטרסים רציניים בקרב הערבים עצמם. לקראת המאה ה-21 העולם מתפלג אחרת. אנחנו לא יודעים אם העולם הולך לקראת מציאות של שיתוף פעולה של מאבקים באמצעים כלכליים ומדיניים בלבד, או אולי לקראת זעזועים ומלחמות ומפכים דרמטיים, אזוריים ועולמיים. אבל אי-אפשר לקדם את פני כל האפשרויות ולהניף את כל הדגלים. צריך לרכז את המאמצים הלאומיים ואסור לשבת ולא לעשות. יש לחתור לקליטת עלייה גדולה ולעיצוב מדינת ישראל כמדינת היהודים, מדינה עד כמה שאפשר עם תרבות אחת וחברה אחת. מאז מלחמת ששת הימים, אנחנו עם חלוק. עד אז המטרות הלאומיות לא היו שנויות במחלוקת. בעקבות המלחמה התפתחו שתי מערכות שונות של מטרות לאומיות ולא ברור לטובת איזה משתי מערכות אלה פועל הזמן.

אולם לאדם ציוני אין כלל שאלה אם אנחנו מסוגלים להגן על קיומנו במלחמת אינברסיה. התשובה חד-משמעית: אנחנו העם היהודי יכולים וצריכים להיות מוכנים להגן על עצם קיומנו בכל האמצעים וללא סייגים. זהו ציווי קטגורי עבורנו ואם נתכחש לו, נעשה דבר לא מוסרי. בהקשר הקיומי, אפוא, שאלת תוצאת המלחמה איננה רלוונטית. התשובה ברורה מאליה ואין ספק לגביה: אנחנו ננצח.

השאלה הקיומית הרלוונטית היא אחת: האם נשכיל לכלכל את מעשינו בתבונה מבחינה מוסרית, כלכלית וחברתית ומבחינת יחסי החוץ והביטחון.